

*Васильєв О.Б., докторант НУЦЗУ, м. Черкаси,
ORCID: 0009-0009-1241-4407*

*Vasyliiev O., doctoral student of the National University of Civil Defense of
Ukraine, Cherkasy*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL ANTI-CORRUPTION NORMS INTO UKRAINIAN LEGISLATION UNDER CONDITIONS OF SOCIETY TRANSFORMATION

Проаналізовано процес імплементації антикорупційних норм міжнародного права в українське законодавство в умовах трансформації суспільства та воєнного стану. Досліджено особливості адаптації положень міжнародних антикорупційних конвенцій до національної правової системи України, враховуючи специфіку сучасного етапу державотворення. Розглянуто практичні аспекти застосування норм Конвенції ООН проти корупції та інших міжнародних документів у вітчизняному правовому полі. Проаналізовано діяльність спеціалізованих антикорупційних органів України в контексті виконання міжнародних зобов'язань. Особливу увагу приділено проблемам визначення суб'єктів корупційних правопорушень, криміналізації обіцянки підкупу, встановлення відповідальності юридичних осіб за корупційні діяння. Висвітлено питання використання цивільно-правових механізмів відповідальності за корупцію та конфіскації незаконно отриманих активів. Обґрунтовано необхідність системного підходу до формування антикорупційної політики, що базується на поєднанні міжнародного досвіду та національних традицій правотворчості. Визначено перспективи подальшого розвитку антикорупційного законодавства України з урахуванням євроінтеграційних процесів та викликів воєнного часу. Запропоновано шляхи оптимізації процесу імплементації міжнародних антикорупційних стандартів у вітчизняну правову систему.

Ключові слова: антикорупційне законодавство, імплементація міжнародних норм, державна антикорупційна політика, корупційні правопорушення, міжнародні конвенції, правова імплементація.

The article analyzes the process of implementing international anti-corruption norms into Ukrainian legislation under conditions of society transformation and martial law. The peculiarities of adapting the provisions of international anti-corruption con-

ventions to Ukraine's national legal system are examined, taking into account the specifics of the current stage of state building. Practical aspects of applying the norms of the UN Convention against Corruption and other international documents in the domestic legal field are considered. The activities of Ukraine's specialized anti-corruption bodies in the context of fulfilling international obligations are analyzed. Special attention is paid to the problems of defining subjects of corruption offenses, criminalizing promises of bribery, and establishing liability of legal entities for corrupt acts. Issues of using civil-legal mechanisms of liability for corruption and confiscation of illegally obtained assets are highlighted. The necessity of a systematic approach to forming anti-corruption policy based on combining international experience and national law-making traditions is substantiated. Prospects for further development of Ukraine's anti-corruption legislation are determined, considering European integration processes and wartime challenges. Ways to optimize the process of implementing international anti-corruption standards into the domestic legal system are proposed.

Keywords: *anti-corruption legislation, implementation of international norms, state anti-corruption policy, corruption offenses, international conventions, legal implementation.*

Постановка проблеми. Імплементція антикорупційних норм міжнародного права в національне законодавство України набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану та інтенсифікації євроінтеграційних процесів. Україна не поступається іншим державам у готовності всебічно підтримувати міжнародні аспекти та ініціативи антикорупційного співробітництва, використовувати єдині критерії та підходи до протидії корупції у всіх її проявах, зокрема на основі положень антикорупційних міжнародних договорів. Сучасний етап розвитку української державності характеризується необхідністю швидкої адаптації правової системи до викликів воєнного часу та одночасного дотримання міжнародних стандартів у сфері протидії корупції. Формування законодавства про протидію корупції в Україні відбувається передусім шляхом імплементції норм антикорупційних конвенцій, зокрема Конвенції ООН проти корупції (2003 р.), ратифікованої Україною у 2006 році та яка набрала чинності для нашої держави 1 січня 2010 року, а також Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999 р.). Водночас такий підхід не можна визнати повністю результативним, оскільки в сучасних умовах можна відзначати його недоліки, які проявляються в тому, що імплементовані положення мають недостатнє правове забезпечення, не враховують потреби практики протидії корупції в умовах воєнного стану та не завжди відповідають рівню правосвідомості правозастосувачів. Це особливо очевидно проявляється у застосуванні таких правових інститутів, як урегулювання конфлікту інтересів на державній службі, антикорупційна експертиза правотворчості, декларування доходів посадових осіб та їх родичів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика імплементції міжнародних антикорупційних норм у національне законодавство дос-

182

ліджувалася у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед українських дослідників варто відзначити роботи М. Мельника, який аналізував особливості адаптації міжнародних антикорупційних стандартів до української правової системи, В. Тютюгіна, що досліджував питання гармонізації національного антикорупційного законодавства з міжнародними нормами, С. Серьогіна, який вивчав проблеми формування антикорупційної політики в контексті європейської інтеграції.

Значний внесок у розробку теоретичних засад антикорупційної політики зробили такі вчені, як О. Калман, який досліджував механізми запобігання корупції в органах державної влади, Н. Задирака, що аналізувала питання правового регулювання конфлікту інтересів, В. Гаращук, який вивчав адміністративно-правові засади протидії корупції.

У зарубіжній науковій літературі питання імплементації антикорупційних норм розглядалися у працях Р. Клітгаарда, який розробив теоретичні засади антикорупційної політики, С. Роуз-Акерман, що досліджувала економічні аспекти корупції, П. Хейвуда, який аналізував європейський досвід протидії корупції.

Водночас слід зазначити, що більшість досліджень проводилися до початку повномасштабної російської агресії проти України, тому питання імплементації міжнародних антикорупційних норм в умовах воєнного стану та трансформації суспільства потребують додаткового наукового опрацювання. Крім того, недостатньо дослідженими залишаються проблеми практичного застосування норм міжнародних конвенцій у діяльності новостворених антикорупційних органів України, зокрема НАЗК, НАБУ, САП та ВАКС.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей імплементації антикорупційних норм міжнародного права в українське законодавство в умовах трансформації суспільства та визначення шляхів оптимізації цього процесу.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати сучасний стан імплементації положень міжнародних антикорупційних конвенцій у вітчизняне законодавство; дослідити проблеми практичного застосування міжнародних антикорупційних норм в українському правовому полі; визначити особливості функціонування антикорупційних органів України в контексті виконання міжнародних зобов'язань; обґрунтувати перспективи розвитку антикорупційного законодавства з урахуванням європейських стандартів та викликів воєнного часу; запропонувати шляхи вдосконалення механізмів імплементації міжнародних антикорупційних стандартів.

Виклад основного матеріалу. Правові засади імплементації міжнародних антикорупційних норм в Україні. Процес імплементації антикорупційних норм міжнародного права в українське законодавство базується на кон-

ституційних засадах, зокрема положенні частини першої статті 9 Конституції України [1]. Основним міжнародним документом у сфері протидії корупції для України є Конвенція ООН проти корупції, ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V [2]. Україна також є учасницею Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією [3] та Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією [4].

Ключовим етапом стало прийняття у 2014 році базового Закону України "Про запобігання корупції" від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [5], який визначив правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні. Подальший розвиток відбувався через прийняття спеціальних законів про створення антикорупційних органів [6].

Важливим документом програмного характеру стала Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки [7], яка враховує виклики воєнного часу. Одним із складних питань імплементації є визначення кола суб'єктів корупційних правопорушень. Згідно зі статтею 2 Конвенції ООН проти корупції "публічне должностное лицо" має широке тлумачення та включає осіб, що виконують публічні функції [8].

Визначення должностної особи у примітці 1 до статті 364 Кримінального кодексу України є уразливим при співвідношенні з вимогами конвенцій. При буквальному тлумаченні державні службовці, що не мають статусу должностних осіб, не можуть бути визнані суб'єктами окремих корупційних злочинів.

Актуальним є питання розширення поняття суб'єктів корупційних правопорушень відповідно до міжнародних стандартів, особливо в умовах воєнного стану [9]. Складною проблемою імплементації є криміналізація обіцянки підкупу. Конвенції вимагають встановлення кримінальної відповідальності не лише за надання неправомірної вигоди, але й за її обіцянку або пропозицію [8]. В українському кримінальному законі такі дії розглядаються лише як приготування до підкупу. Вирішення цієї проблеми можливе через внесення спеціальних норм до статей 368 та 369 Кримінального кодексу України [9]. Важливим аспектом імплементації є встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у корупційних правопорушеннях [8]. В сучасному українському законодавстві це встановлення є неповним, оскільки стаття 19.28 КУпАП передбачає лише адміністративну відповідальність. Оптимальний шлях повинен передбачати поєднання кількох видів юридичної відповідальності [10].

Створення спеціалізованих антикорупційних органів стало важливим кроком у імплементації міжнародних стандартів. НАЗК, створене у 2015 році, відповідає за формування антикорупційної політики [6]. НАБУ здійснює розслідування корупційних злочинів високопосадовців, працюючи з САП [6]. ВАКС розглядає корупційні справи, а АРМА управляє арештованими активами [6]. У 2025 році видатки на антикорупційні органи зросли: на НА-

БУ виділено 2,179 млрд грн, на НАЗК - 1,483 млрд грн. У 2024 році НАЗК провело 102 антикорупційні експертизи та працює над проєктом "Війна & Санкції".

Важливим інструментом є антикорупційна експертиза. Відповідно до статті 55 Закону України "Про запобігання корупції", експертиза проводиться для виявлення корупціогенних факторів [5]. Обов'язкову експертизу здійснює Міністерство юстиції України, НАЗК може проводити експертизу за власною ініціативою. Конвенція Ради Європи про цивільно-правову відповідальність за корупцію визначає потенціал цивільно-правових заходів [4]. Основним засобом є позовне провадження для відшкодування збитків. Для імплементації потрібно забезпечити криміналізацію відмивання корупційних доходів [10].

Воєнний стан, що діє в Україні з 24 лютого 2022 року, створив додаткові виклики для функціонування антикорупційної системи. З одного боку, необхідність швидкого прийняття рішень та спрощення процедур в умовах війни може створювати додаткові корупційні ризики. З іншого боку, міжнародні партнери України особливо пильно стежать за дотриманням антикорупційних стандартів при наданні фінансової та військової допомоги.

У цьому контексті особливого значення набуває Антикорупційна програма Міністерства оборони України на 2025-2026 роки, яка передбачає системні зміни у ключових сферах діяльності відомства, що ґрунтуються на культурі доброчесності та відповідальності серед військових посадовців і держслужбовців. Програма включає удосконалення законодавства у сфері оборони для усунення прогалин та вразливостей, повну інвентаризацію військового майна, запуск електронної системи контролю за використанням пального, впровадження прозорих механізмів оборонних закупівель.

Антикорупційні органи адаптували свою діяльність до умов воєнного стану. НАЗК запустило проєкт "Війна & Санкції", до переліку міжнародних спонсорів війни внесено 26 компаній. НАБУ продовжує розслідування корупційних справ, враховуючи специфіку воєнного часу. Важливим аспектом імплементації міжнародних антикорупційних норм є розвиток міжнародного співробітництва. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями у сфері протидії корупції, зокрема з Групою держав проти корупції (ГРЕКО), Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейським Союзом.

У рамках виконання рекомендацій ГРЕКО Україна вдосконалила законодавство про політичне фінансування, посилила вимоги до декларування доходів публічних службовців, розширила повноваження антикорупційних органів. Співпраця з ОЕСР сприяє впровадженню найкращих світових практик у сфері корпоративного управління та доброчесності в бізнесі.

Європейський Союз через різні програми технічної допомоги підтримує розвиток антикорупційної інфраструктури в Україні. Зокрема, Антико-

рупційна ініціатива ЄС в Україні (EUACI) надає експертну та фінансову підтримку українським антикорупційним органам. У 2025 році НАБУ стало першим правоохоронним органом, який успішно пройшов зовнішню незалежну оцінку своєї ефективності. Аудит охопив період з березня 2023 року по листопад 2024 року та підтвердив спроможність НАБУ у викритті та розслідуванні корупції високого рівня.

Однією з важливих вимог міжнародних антикорупційних конвенцій є забезпечення ефективної конфіскації доходів від корупції. Відповідно до жорстких вимог ГРЕКО щодо вилучення та конфіскації доходів від корупції, необхідне внесення низки доповнень до кримінального закону.

Стосовно українського законодавства це стосується пункту "а" частини 1 статті 96-1 "Спеціальна конфіскація" Кримінального кодексу України, в якій зазначені не всі злочини, предмети яких підлягали б вилученню. Доцільним є включення до зазначеного переліку й деяких інших складів злочинів корупційного характеру, передбачених КК України, зокрема: статті 191 "Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем", статті 364 "Зловживання владою або службовим становищем", статті 368 "Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою".

Розширення переліку злочинів, у випадку вчинення яких може застосовуватися конфіскація майна, слід розглядати як необхідний захід у контексті посилення репресивного та попереджувального змісту антикорупційних заходів, що приймаються для цілей протидії організованих корупції. АРМА, створене у 2017 році, здійснює управління арештованими активами та їх розшук. За даними агентства, протягом 2024 року до державного бюджету від управління активами надійшло понад 2 млрд гривень. Це демонструє ефективність інституту цивільної конфіскації як інструменту повернення незаконно набутих активів.

Незважаючи на значний прогрес у створенні антикорупційної інфраструктури, залишається низка проблем, що потребують вирішення. По-перше, це необхідність підвищення ефективності роботи антикорупційних органів, що проявляється у невеликій кількості обвинувальних вироків, які набрали законної сили.

По-друге, потребує вдосконалення координація між різними антикорупційними органами. Хоча кожен орган має чітко визначені функції, на практиці часто виникають питання розмежування компетенції та дублювання функцій.

По-третє, важливим є забезпечення сталого фінансування антикорупційних органів. Хоча бюджетні асигнування на 2025 рік збільшилися, довгострокова фінансова стабільність залишається питанням.

По-четверте, в умовах воєнного стану особливого значення набуває протидія корупції у сфері оборони та безпеки. Це потребує розробки спеці-

альних механізмів контролю за використанням оборонних ресурсів та міжнародної допомоги.

Прагнення України до членства в Європейському Союзі суттєво впливає на розвиток антикорупційного законодавства. ЄС розглядає боротьбу з корупцією як одну з ключових вимог для країн-кандидатів. У зв'язку з цим Україна повинна не лише імплементувати міжнародні антикорупційні стандарти, але й забезпечити їх ефективне практичне застосування.

Європейська комісія в своїх щорічних звітах про прогрес України відзначає позитивні зрушення у сфері протидії корупції, водночас вказуючи на необхідність подальших реформ. Зокрема, важливим є забезпечення незалежності антикорупційних органів, підвищення ефективності судової системи в розгляді корупційних справ, посилення заходів щодо запобігання корупції. У контексті відновлення України після війни антикорупційні механізми набувають особливого значення. Міжнародні донори та інвестори розглядають ефективність антикорупційної системи як важливий фактор при прийнятті рішень про надання фінансування та здійснення інвестицій.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що процес імплементації антикорупційних норм міжнародного права в українське законодавство має комплексний характер і потребує системного підходу. Україна створила базову правову інфраструктуру для протидії корупції, проте її ефективність потребує подальшого вдосконалення.

Аналіз сучасного стану імплементації виявив ключові проблеми, що полягають у неповній відповідності національних норм міжнародним стандартам щодо визначення суб'єктів корупційних правопорушень, недостатній криміналізації підготовчих дій до корупційних злочинів та неповній імплементації вимог щодо відповідальності юридичних осіб. Водночас створення спеціалізованих антикорупційних органів стало важливим кроком у практичній реалізації міжнародних стандартів, хоча їх ефективність потребує підвищення через удосконалення координації та забезпечення стабільного фінансування.

Умови воєнного стану створили додаткові виклики для антикорупційної системи, підкресливши важливість дотримання антикорупційних стандартів для забезпечення міжнародної підтримки України. Це зумовлює необхідність адаптації антикорупційних механізмів до специфіки воєнного часу та врахування викликів післявоєнного відновлення. Євроінтеграційні прагнення України надають додаткового імпульсу розвитку антикорупційного законодавства, оскільки ефективна боротьба з корупцією є необхідною умовою успішної європейської інтеграції.

Перспективи подальших досліджень включають аналіз ефективності роботи антикорупційних органів у вимірних показниках, дослідження впливу антикорупційних заходів на інвестиційний клімат та вивчення мі-

жнародного досвіду протидії корупції в умовах військових конфліктів. Для вдосконалення процесу імплементації доцільно розширити поняття суб'єктів корупційних правопорушень відповідно до міжнародних вимог, запровадити ефективні механізми відповідальності юридичних осіб та посилити координацію між антикорупційними органами. Успішна імплементація міжнародних антикорупційних норм є не лише юридичним, але й політичним завданням, що потребує консолідації зусиль усіх гілок влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів для створення підґрунтя сталого розвитку української держави в умовах європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
3. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року, ратифікована Законом України від 27 січня 1999 року № 252-XIV.
4. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999 року, ратифікована Законом України від 4 листопада 1999 року № 1207-XIV.
5. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
6. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
7. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoi-antikoruptsiinoi-prohramy-na-20232025-t40323>.
8. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : монографія. Київ : Атіка, 2020. 304 с.
9. Тютюгін В.І. Протидія корупції в умовах воєнного стану: правові аспекти : монографія. Харків : Право, 2023. 256 с.
10. Серьогін С.М. Державна політика протидії корупції в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2021. 312 с.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. Available at:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian).

2. Konventsiiia Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii proty koruptsii vid 31 zhovtnia 2003 roku, ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 18 zhovtnia 2006 roku № 251-V [United Nations Convention against Corruption of October 31, 2003, ratified by the Law of Ukraine of October 18, 2006 No. 251-V]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (in Ukrainian).

3. Kryminalna konventsiiia Rady Yevropy pro borotbu z koruptsiieiu vid 27 sichnia 1999 roku, ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 27 sichnia 1999 roku № 252-XIV [Council of Europe Criminal Convention on Corruption of January 27, 1999, ratified by the Law of Ukraine of January 27, 1999 No. 252-XIV] (in Ukrainian)

4. Tsyvilna konventsiiia Rady Yevropy pro borotbu z koruptsiieiu vid 4 lystopada 1999 roku, ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 4 lystopada 1999 roku № 1207-XIV [Council of Europe Civil Convention on Corruption of November 4, 1999, ratified by the Law of Ukraine of November 4, 1999 No. 1207-XIV] (in Ukrainian).

5. Pro zapobihannia koruptsii : Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 roku № 1700-VII [On Prevention of Corruption: Law of Ukraine of October 14, 2014 No. 1700-VII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (in Ukrainian).

6. Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 14 zhovtnia 2014 roku № 1698-VII [On the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine: Law of Ukraine of October 14, 2014 No. 1698-VII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (in Ukrainian).

7. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi antykoruptsiinoi prohramy na 2023-2025 roky : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 bereznia 2023 roku № 220 [On approval of the State Anti-Corruption Program for 2023-2025: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 4, 2023 No. 220]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoi-antykoruptsiinoi-prohramy-na-20232025-t40323> (in Ukrainian).

8. Melnyk M.I. (2020) Kryminolohichni ta kryminalno-pravovi problemy protydii koruptsii : monohrafiia [Criminological and criminal law problems of combating corruption: monograph]. Kyiv: Atika, 304 p. (in Ukrainian).

9. Tiutiuhin V.I. (2023) Protydiia koruptsii v umovakh voiennoho stanu: pravovi aspekty : monohrafiia [Combating corruption under martial law: legal aspects: monograph]. Kharkiv: Pravo, 256 p. (in Ukrainian).

10. Serohin S.M. (2021) Derzhavna polityka protydii koruptsii v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku : monohrafiia [State policy of combating corruption in Ukraine: current state and development prospects: monograph]. Dnipro: DRIDU NADU, 312 p. (in Ukrainian).